

*Kraljestvo
domišljije*

LUTKOVNO GLEDALIŠČE
LJUBLJANA

Lotte Faarup

Nekoč, ko nas ni bilo več

Pedagoško gradivo

Pripravila: Majda Mramor, klinična psihologinja
in družinska terapevtka

Misli za uvod

Gledališka predstava *Nekoč, ko nas ni bilo več* pretrese gledalce vseh starosti – ukvarja se s problematiko, ki smo ji pogosto priča, pa se o njej neradi pogovarjamo – raje bi videli, da se nam to ne bi dogajalo. Opisuje dogajanje v družini. Ta je najprej srečna, ob ločitvi staršev pa se člani počutijo, kot da so razpadli na koščke. Z veliko tankočutnostjo opisuje doživljanje obeh otrok in nastavi zrcalo nam odraslim, kako zmoremo nositi svoje odrasle vloge in naloge.

Te teme so naporne. Vendar so del našega vsakdana. To so drugačne teme, kot jih obravnava večina šolskih gradiv, ker se nas osebno močno dotaknejo, vseh, ki smo vpleteni, otrok in odraslih, z različnimi izkušnjami. Obisk take predstave in pogovor o njej sta zato redka, a toliko bolj dragocena priložnost za posebne vrste učenje – o tem, kako naj s svojimi občutji ravnamo, jih sprejmemo in o njih spregovorimo, kako bomo kos strahu in negotovosti, ki nam jemljeta moč.

Ko sem dobila nalogo, da pripravim pedagoško gradivo k tej predstavi, sem se odločila, da vas, najpomembnejše otrokove odrasle, starše in učitelje, nagovorim skozi oči praktika, kliničnega psihologa in izkustvenega gestalt družinskega terapevta. Želim si, da bi izkoristili možnost, ki jo daje predstava, da razmišljamo o svojem in o doživljanju otrok. Približati vam želim izkušnje, ki si jih nabiram v svojem življenju in ob srečanjih z družinami, ki poiščejo pomoč.

Nekaj izhodišč za pripravo na pogovor z otroki

Družina

Družina je okolje, kjer si ljudje pridobimo prve izkušnje o bivanju. Njen pomen se je skozi zgodovinski razvoj različno ocenjeval, a kaže, da ji upravičeno rečemo osnovna celica družbe. Poznamo vrsto definicij, na primer popolna družina, enostarševska družina, dopolnjena ali sestavljena družina, znana je delitev na avtoritarno, permissivno ali demokratično urejeno družino. Družina omogoča ekonomsko varnost in bivališče, dom. Družinski terapevti jo obravnavamo kot sistem s podsistemi: partnerski, starševski, sorojenski podsistem in podsistem zunanjih obiskovalcev družine. Raziskovalci so opredelili srečno družino kot tisto, kjer je prostor tako za potrebe posameznih članov kot za njihovo dobro medsebojno uglašenost. Platon ji reče, da je center veselja.

Družina je kot sistem zelo natančna in vloge so jasno razdeljene. Začne se s partnerstvom. V družinsko hišo se naseli par, človeka, ki najdeta v svojem sobivanju smisel, povezanost, ljubezen, kvalitete, ki jih kot posameznika ne bi mogla doseči. V to hišo s sončno energijo povabita otroke in oni so njuni najljubši gostje. Z njima in ob njunem starševskem vodenju bodo dobili orodje, da bodo lahko odšli in zasnovali svojo družino.

Družina ima dom. Vanj se lahko vedno vrneš, ker so tam ljudje, ki so te povabili na ta svet in ti dajejo izkušnjo pomembne varne povezanosti.

Psihološke razvojne potrebe otrok

Ljudje pridemo na svet egocentrično usmerjeni (zaradi intenzivnega razvoja v prvih letih življenja, da usposobimo svoj motorični, spoznavni aparat) in z vrojeno tendenco po iskanju in doseganju ravnotežja, homeostaze in s tem ugodja. Potrebe izkazujemo, želimo zadovoljiti in vse to zaradi svoje začetne nebogljenosti lahko dosežemo le, če se s svojimi najbližjimi, starši, dobro, varno povežemo. Potrebujemo povabilo v ta svet, da se vanj odpremo, v zibel položeno zaupanje, da je tu enostavno lepo. Potrebujemo varnost. Od vsega začetka tvorimo odnos in smo naravnani v povezanost, ne v samost. Starši naj nas sprejmejo take, kot smo, in zato, ker smo. Ljudje pridemo na svet z dobrim namenom, s pozitivno naravnanoostjo v razvoj. Otroci so svojim staršem vdani, tako se začne, in lojalnost do obeh staršev želijo ohraniti vse življenje.

Otroci bodo lahko raziskovali sebe in svet, ker jim bodo to z vzorom pokazali starši. Pri tem sta nujni iskrenost in jasnost sporočil. Za dobro vzdušje v družini so odgovorni starši, ne otroci. K dobremu družinskemu ozračju bistveno prispeva negovano, izpolnjujoče partnerstvo.

Pohvale so boljše vzgojno sredstvo kot kazni.

Starši otrokom postavljamo omejitve in jih aktivno vodimo. Prepoznavamo njihovo rastočo avtonomnost in jo spoštujemo, da omejitve prilagajamo. Največje darilo jim pomeni to, da se z njimi veselimo – ne, da le vzgajamo. Ko odrastejo, jih pospremimo v samostojnost z zaupanjem.

Ločitev

Ko vstopamo v partnerstvo, zakon, upamo, da bomo zmogli stati drug drugemu ob strani ob vseh življenjskih preizkušnjah, v dobrem in v slabem. Partnerstvo je poseben odnos, ki temelji na spoštovanju in ljubeči povezanosti. Kadar pa ob svojem partnerju ne moremo izpolnjevati svojih želja, ciljev, kadar enostavno ne hodimo več radi domov, ko ne zmoremo dobro reševati nestrinjanj in preseči konfliktov, se lahko odločimo, da bomo iz partnerstva izstopili, vendar takrat, ko imamo otroke, lahko izstopimo le iz tega dela naše zveze, ne pa iz starševstva. V njem ostajamo ves življenjski cikel.

Kvalitetno starševstvo bo nastalo tudi po ločitvi, če bomo dobro prečistili zamere, konflikte iz partnerstva in poskrbeli za svoje dobro psihično ravnotežje. To je zahtevna naloga, potrebuje čas in pripravljenost za pogled vase.

Otroci se ob ločitvah različno odzivajo. Nekateri si oddahnejo, ker so bili predolgo priča prepirom, morda nasilju in nasploh slabemu vzdušju doma. Drugi se težko sprijaznijo z vsemi spremembami, ki jih razveza prinese, predvsem pa se težko sprijaznijo s tem, da oni ne morejo nič narediti zato, da se starši ne bi kot par razšli, pa si tega srčno želijo. Najpomembneje pa je, da jih z vso odgovornostjo razbremenimo, če mislijo, da so oni krivi za ločitev staršev!

O vztrajanju v slabem partnerstvu zaradi otrok slišimo različna mnenja, a raziskave in praksa pokažejo, kako otroci v slabem, nejasnem vzdušju, ob nezadovoljnih starših preprosto izgubljajo moč za svoj razvoj. Vzor takih parov je za otroka slab.

Po razvezah nastajajo sestavljene družine. To so lahko nove skupnosti ljudi, ki si ustvarijo lepše življenje, ker je motor družine – nov par – prinesel mir in nove kvalitete. Funkcionalno sestavljena družina upošteva svojo realnost: novi partnerji bioloških otrokovih staršev so za otroka pomembni ljudje, ki odigravajo vlogo starša učinkovito takrat, ko pomagajo otroku ohranjati njegov dober odnos tudi z biološkim staršem.

Kadar je otrok v stiski

Odrasli se moramo opogumiti, da opazimo njihovo stisko in si vzamemo najprej priložnost in čas, da se nanjo odzovemo.

Otrok potrebuje, da ga za zares opazimo in poslušamo. Poslušanje je zahteven in pomemben del našega stika z otrokom v stiski. Naj bo brez prehitrih odzivov, dajmo otroku priložnost, da se sam čim bolj izrazi, naj joče, če je stiska velika, temu bodo sledile besede. Ostanimo mirni in v resnici ob njem. V stiski se otroci, pa tudi odrasli, počutimo same, zapuščene. Pogosto težko prosimo za pomoč in prav je, da pristopimo, ponudimo ramo in svojo prisotnost tisti, ki se počutimo takrat močnejši in odgovorni.

Ko o svoji stiski spregovorimo, se pokažejo nova obzorja in poti za izhod iz nje. Otroku stojimo ob strani, ko sam išče rešitve, počakajmo s svojimi nasveti. Pomagajmo mu, da bo zbral svoje moči. Pomoč v resnici pomeni iti po moč.

Veliko razbremenitev prinese še spoznanje, da imajo tudi ljudje okoli nas, prijatelji, sošolci podobne težave. Zdravilna moč dela v skupini je že dolgo znana, seveda pa mora imeti jasne cilje in pravila delovanja, ki skrbijo za strokovnost in jamčijo ohranjanje zasebnosti.

Po poti predstave

1. dejanje: Srečna družina

Otroke spodbudimo, da najprej razmislijo, kdo so tisti, ki sodijo v njihovo družino, pomagajmo jim razumeti paleto različnih oblik družin, posebej poudarimo, kako je življenje z enim staršem tudi družina ...

Otroke spodbudimo, da pripovedujejo, kako so pri njih doma srečna družina – tudi oni na sprehodih v naravi, v postelji pri starših na nedeljsko jutro ali ob praznovanju novega leta kot v predstavi ali kako drugače ... Kako vedo, da bo danes srečen dan?

So kdaj sami doma? Kakšne izkušnje imajo? Kako so se naučili, da lahko ostanejo sami, ali jim je to še težko?

Dnevi so različni, včasih niso najbolj srečni. Kaj napravijo takrat? Kaj jim lahko pomaga do boljšega vzdušja – glasba, tek, samota, druženje s prijatelji?

V igri Lina in Tomaž iščeta primerjave, da opišeta svoje starše, na primer Lina reče, da je njena mama tisoč mehkih rok, da je pesem na radiu, poletna obleka ..., včasih pa je steklo v oknu. Tomaž opisuje očeta, da diši po knjigah, da je bog ..., včasih pa je zvonec na vratih. Otrokom pomagamo razumeti te metafore in jih nagovorimo, da poiščejo svoje opise staršev. Lahko jih zapisujejo, vsak zase ali izmenjujejo v majhnih skupinah, parih.

Pogovorimo se o tem, kaj počnejo z brati in sestrami. Opogumimo jih, da poročajo o pozitivnih in manj prijetnih izkušnjah. Pri tem izkoristimo možnost, da poudarimo, kako so bratje in sestre pomembni ljudje v njihovih življenjih – kar so lahko spremljali v dogajanju na odru, ko si brat in sestra pomagata lajšati občutje samote v pričakovanju vrnitve staršev.

2. dejanje: Ločitev

Poizvedimo, kaj otrokom beseda ločitev pomeni, koliko jo razumejo, in nato, kako to občutijo – v telesu, v mislih.

Kako sta Lina in Tomaž opisala svet svojih staršev, ko na primer Lina reče, svet najine mame je poln faširanega mesa, kuhinjskih krp ... zmeraj s sesalcem v roki.

Kako bi oni opisali svet svoje mame?

Tomaž na primer reče, svet najinega očeta je daleč stran ... sprehaja se med ljudmi v belih haljah, nor je na preparate in poskusne objekte.

Kako je z njihovimi očeti?

Sprožimo pogovor o tem, da v vsaki družini prihaja do prepиров in nesoglasij med starši, a največkrat nastane po prepiru premirje in vzdušje se izboljša. Naj govorijo o teh pozitivnih izkušnjah.

Kaj oni napravijo takrat, ko se starši močno prepirajo? Jih je strah? Na kaj pomislijo?

V skupini gledalcev bodo otroci, ki so ločitev staršev že izkusili na svoji koži. Tukaj bodimo z vprašanjem, ali želi kdo kaj povedati o tem, previdnejši in nezahtevni. Povejmo jim, da smo se pripravljani z njimi pogovarjati o njihovi izkušnji tudi drugje, na samem, v dvoje, ker vemo, da je dobro, če se o tem pogovarjamo.

(Med nami odraslimi še srečamo dvom, ali je res dobro, da se o težkih izkušnjah pogovarjamo, ali ni bolje, da otrok ne spominjamo nanje – tak dvom izhaja iz naše želje, da se hude stvari sploh ne bi dogajale, in iz našega nelagodja ob podoživljanju žalosti, strahu, jeze in podobnih negativnih čustev – splača se ga preseči, zase in za naše otroke – z vzorom jih bomo opogumili, da se spoznavajo s svojimi čustvenimi stanji vseh vrst!)

Z otroki (zlasti starejšimi) izmenjajmo njihove sodbe, mnenja, prepričanja o tem, da je oče zapustil dom.

3. in 4. dejanje – Pekel, Nemoč

Ko sprašujemo gledalce, kako so spremljali boj sestre in brata, da bi pomagala svojim staršem in zaščitila sebe pred občutkom sramu, poudarimo, da so to naloge, ki sta si jih otroka naložila, pa se jima ne bi smele dogajati! Povejmo jim, da je to naloga odraslih, staršev. Da je njihova pravica zabavati se – kot to pokažejo otroci skupaj s sosedom v zabaviščnem parku.

Predstava daje možnost, da izpostavimo problem zasvojenosti z alkoholom. Priložnost, da jim pokažemo, kakšno nevarnost pomeni za mlade. Preverimo njihov odnos do alkohola, koliko so kritični do vzorov v zvezi s tem, ki jih dobivajo pri starših.

Pogovorimo se o sestavljenih družinah. Kako gledajo na to, da sta brat in sestra vodila vojno z očetom in njegovo novo partnerko? Bi bila tudi drugačna možnost?

Vsi se kdaj počutimo nemočne. Kaj naredijo, kadar se znajdejo v takem počutju? Iščimo možne izhode iz v predstavi pokazane situacije.

Razlagajmo uporabljene metafore – na primer moja mama je časopis, ki so ga tolikokrat zaprli in odprli, da je čisto mlahav – možnost, da spregovorimo o tem, koliko poznajo vrste strokovne pomoči, kam se v stiski lahko obrnejo.

Ob odzivih očeta spregovorimo o tem, kako pomembni so dogovori in obljube. Ali njihovi starši izpolnijo obljube? Kako se otrokom uspe držati dogovorov?

Posebej izpostavimo besede, ki jih v epilogu govori Lina. Pokažimo na moč, ki jo ljudje nosimo v sebi, da premagujemo izzive. Spomnimo jih na resnico našega bivanja, da pridemo na svet ljudje z dobrim namenom, z močjo, da bomo našli svoje želje, cilje in se počutili vredne zase in za druge.

Gledališka predstava kot umetnost

Kako so razumeli predstavo skozi dramaturške prijeme?
Koliko vlog so srečali? Kakšne igralske prvine so opazili?
S katero vlogo bi se lahko poistovetili?
Bi sami zaigrali katero od vlog?

Pogovorimo se o tem, kako se v gledališki predstavi spogledujemo z domišljjskim svetom. O pomenu domišljije, sanjarjenja in potrebe po tem, da znamo ločiti realnost od sanjskega sveta.

Kako je režiserka izkoristila učinke luči, glasbe, kostumov?

Kako gledajo na igralski poklic?
So že nastopali?
S kakšnimi občutki se srečajo, ko nastopajo?
Kako se ubranijo treme pred nastopom?

Misli za zaključek

Gledališka predstava *Nekoč, ko nas ni bilo več* nam daje res veliko možnosti za premislek, za srečanje s svojimi izkušnjami in občutji. Vredno je izkoristiti tako odlično priložnost, da se spopravimo z »mehkimi temami«, pa z vsebinami, ki so naporene, pogosto potlačene, sprejete s strahom in nelagodjem. Predstava ponuja možnost, da se soočimo in nato osvobodimo katerega od negativnih čustev.

Tudi druge zvrsti umetnosti – film, literatura, slikarstvo – nam ponujajo take možnosti. Umetniki so ljudje s posebno zmožnostjo, da nam približujejo svetove, da se vanje vživljamo. To nas priteguje spontano in bogati, ko se opogumimo, da vstopimo v svetove.

Mladinske knjige, ki obravnavajo sorodno problematiko:

Guus Kuijer: *Ej, moje ime je Pollake*, Miš Založba, 2012

Guus Kuijer: *Naj ljubezen gori kot plamen, amen*, Miš Založba, 2006

Sophie McKenzie: *Zaljubljena, zatreskana*, Mladinska knjiga 2012

Vinko Möderndorfer: *Kot v filmu*, Mladinska knjiga 2013

Iva Prochazkova: *Goli*, Mladinska knjiga 2011

Mladinske knjige, ki obravnavajo sorodno problematiko:

Guus Kuijer: *Ej, moje ime je Mladinske knjige, ki obravnavajo sorodno problematiko:*

Guus Kuijer: *Ej, moje ime je Pollake*, Miš Založba, 2012

Guus Kuijer: *Naj ljubezen gori kot plamen, amen*, Miš Založba, 2006

Sophie McKenzie: *Zaljubljena, zatreskana*, Mladinska knjiga 2012

Vinko Möderndorfer: *Kot v filmu*, Mladinska knjiga 2013

Iva Prochazkova: *Goli*, Mladinska knjiga 2011

